

*Жарко Требјешанин
Дефектолошки факултет, Београд*

ЗНАЧАЈ КОСОВСКОГ МИТА ЗА СОЦИЈАЛИЗАЦИЈУ У СРПСКОЈ ПАТРИЈАРХАЛНОЈ КУЛТУРИ

У српској патријархалној култури усмена књижевност има изузетно значајну улогу у социјализацији појединца. Народна књижевност посредује детету основне етичке вредности, филозофију историје и схватање човека у нашој патријархалној заједници. Посебно, средишње место у целокупној нашој народној књижевности има косовска легенда, која има велики значај за формирање карактера припадника патријархалног друштва. У косовској легенди налазе се идеални ликови српске патријархалне културе који служе као узор за идентификацију деци која одрастају и социјализују се у тој култури. С обзиром на то да наша патријархална култура има различите идеале и читав систем социјализације с обзиром на полну припадност детета, када анализирамо социјализацијски и педагошко-етички значај косовског мита, потребно је раздвојити идеалне, узорне мушке и женске ликове у том митском комплексу.

Два мушка стожерна, позитивна јунака који су носиоци највиших етичких идеја и идеала у косовском миту јесу Милош и Лазар. За социјализацију је значајнији лик Милоша Обилића него кнеза Лазара, јер Милош на конкретан и деци разумљив начин оваплоћује начело узвишеног жртвовања појединца за најсветије идеале заједнице. Узорити женски ликови ове легенде јесу мајка Југовића и Косовска девојка, који такође, на свој начин, представљају основне вредности косовске етике.

Своју пажњу усмерићу на Милоша Обилића, његов подвиг и значај тог јунака за образовање националне свести и националног карактера у нашој патријархалној култури.

На основу анализе не само народних песама већ и предања, легенди и прича о Милошу, можемо да реконструирамо прадавни мит о хероју, са свим његовим битним структуралним карактеристикама. Као и сваки мит те врсте, и овај почиње необичним рођењем Милоша Обилића, који је, пошто је зачет од змаја, већ на рођењу обележен. Њега је, даље, вила задојила, и то је извор Милошеве натприродне, изузетне снаге. Своју надљудску снагу он испољава веома рано, још као дете, када вади секиру забијену у кладу тако чврсто да нико из свите цара Душана не може да је извади. Милош Обилић врши затим славно

- *Јунаштво*. Обилић је симбол јунаштва, неустрашивог борца који усред бројне турске војске, у самом осинјем гнезду убија мрског султана. Особина храбрости једна је од суштинских и неопходних црта које чине склоп националног карактера у нашој култури. Предање о Милошу изграђује и појачава онај борбени, пркосни идеализам који је стуб ратничко-патријархалне етике.

- *Национална свест* (патриотизам). Милош је симбол националног јунака, јер је код њега у највећем степену развијено национално и историјско осећање, као и свест о сопственом узвишеном послању у одбрани националног идентитета и интегритета.

- *Аскетизам*. Култ Обилића је истовремено и култ страдалништва, свеног и намерног жртвовања. У нашој култури постоји једна посебна врста борбеног, ратничког аскетизма, који се знатно разликује од хришћанског или пуританског одрицања и уздржавања. Аскетизам је овде у служби борбе за националне интересе и очување слободе.

Ако се сада запитамо који су корени овог предања и њему одговарајуће традиције, херојске аксиологије, нуде се два одговора. Према првом, корен предања о Милошу налази се у колективном, национално несвесном српском народу. Косовској легенди одговара и уједно је њен последњи и најдубљи извор - косовски архетип. Из тога произлази да у нашем народу као константа вековима траје извесно осећање кривице, и, чак, потреба за казном која из ње произлази. Чини се, међутим, ако трезвено размотримо то "решење" косовске енигме, онда се један тајанствени и недовољно јасан феномен (косовски мит) овде објашњава нечим још нејаснијим и мутнијим (мистични појам "архетипа"). Друго решење, мени ближе, корен косовског мита и косовске легенде тржаи у начину живота, историји (дуготрајни ослободилачки ратови), култури и друштвеној организацији. Вековне борбе за национални опстанак створиле су косовски мит и особену херојску етику, а то предање и систем вредности преносили су се с поколења на поколење као важно културно наслеђе усменим путем, народном књижевношћу, васпитањем и социјализацијом, а не биолошким наслеђем, преко гена.

Социјализацијска функција неговања култа Обилића јесте у формирању и учвршћивању основних компоненти националног карактера, и са њим повезаног система вредности. Овај култ спаја и уцелињује различите кључне сачиниоце у један чврст систем етичких вредности (јунаштво са слободарским духом; колективизам са борбеним идеализмом; аскетизам са националном свешћу итд.).

У процесу социјализације, идентификацијом с родитељским фигурама, усменом књижевношћу и директним моралним поучавањем *спољашњи систем вредности* трансформише се и постаје *унутрашњи морални императив*. Култ добровољне, свесне жртве за образ и слободу - *култ Обилића* током развоја постаје део личности и преображава се у *комплекс Обилића*, који представља усклађен систем емоција, црта личности, ставова и мотива. Усађивањем комплекса Обилића, припаднику наше патријархалне културе обликује се и цементира сама срж херојског стила живота, а то има несумњиву социјалну и психолошку функцију. Са друштвеног становишта посматрано, комплекс Обилића је неопходан да би регулисао понашање појединца у соци-

јално пожељном правцу. Није довољна, а ни ефикасна само спољашња прину- да да би припадник ратничко-патријархалне заједнице одиграо своју друш- твену улогу. Неопходно је да глас заједнице делује изнутра, тако да појединац у одсудном тренутку, кад се нађе пред избором - лична срећа или интерес заједнице, глава или образ, односно јуначка смрт или ропско живљење - да тада, без двоумљења, одлучно и аутоматски поступа у складу са идеалима своје заједнице, не жалећи при томе ни живот. Дакле, социјална функција тог комплекса јесте у томе да мобилише све мушке, за рат способне припаднике ове културе за натчовечанске напоре и подвиге у тешкој и исцрпљујућој борби за очување националног идентитета и слободе. Са психолошке тачке гледиш- та, испуњавање Милошевог подвига, односно понашање по узору на Обилића пружа припаднику патријархалне заједнице осећање поноса и узвишене ра- дости. Добро социјализован мушки припадник патријархалне културе, коме је стало до уважавања заједнице, субјективно снажно жели да понови Мило- шев подвиг, тј. да се влада по оном образцу по коме заправо мора да се влада да би његова заједница у физичком и моралном смислу опстала.

Овај коимплекс, посебно са распадањем патријархалне културе и раста- хањем херојског стила живота, очигледно постаје дисфункционалан. Његова тамна страна, његово наличје јесте формирање једног претерано строгог и хипертрофираног Суперега. Аскетизам, култ страдалништва, пренаглашена озбиљност и колективизам гуше и потискују многе индивидуалистичке тежње, потребе и осећања. Многе генерације мушких чланова патријархане културе моделоване су као свети ратници, заточници и осветници Косова. Комплекс Обилића, који по својој унутрашњој социјалној и психолошкој логици баца дугачку сенку на потребе појединца за личном срећом, љубављу, нежношћу, саосећањем, итд., даје колико херојску толико и трагичну ноту српском националном карактеру.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрић, И., *Његош као трагични јунак хосовске мисли*, у Уметник и његово дело, Просвета, Београд 1977.
2. Васић, Ж. и Б.В. Поповић, *Једна заједничка тема - мотив једне легенде*, у Стојановић, М., Живорад-Жижка Васић /Живот и рад. Сећања пријатеља. Изабрани радови/, СДПС, Београд 1989.
3. Геземан, Г., *Чојство и јунаштво старих Црногораца*, Цетиње 1968.
4. Дворниковић, В., *Карактерологија Југословена. Геса Кон*, Београд 1939.
5. Ђурић, В., *Српскохрватска народна епика у Антологија народних јуначких песама*, СКЗ, Београд 1987.
6. Erlich, Vera, *U društvu s čovjekom*, Liber, Zagreb 1978.
7. Елезовић, Г., *Турски извори за историју Југославије*, Братство, 26, Београд 1932.
8. Игњатовић, С., *Народна књижевност у настави и васпитању*, Завод за уџбенике, Београд 1966.
9. Караџић, В. С., *Српски рјечник*, Просвета-Полит, Београд 1987.
10. Караџић, В. С., *Српске народне пјесме, II*, Просвета-Полит, Београд 1987.
11. Караџић, В. С., *Живот и обичаји народа српскога*, Просвета-Полит, Београд 1987.
12. Константин Философ, *Живот Деспота Стефана Назаровића*, Просвета СКЗ, Београд 1989.
13. Курипешић, *Кроз Босну, Србију и Румелију 1530*, Сарајево 1950.

14. Кулишић, Ш., П. Ж. Петровић и Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд 1970.
15. *** Милош Обилић (Српска народна певанија), I-III, Нови Сад 1882.
16. Миљанов, М., *Примјери чојства и јунаштва*, Рад, Београд
17. Михаиловић, К., *Јаничарево успомене или турска хроника*, Просвета-СКЗ, Београд 1986.
18. Михаљчић, Р., *Јунаци косовске легенде*, БИГЗ, Београд 1989.
19. Ненадовић, Љ., *О Црногорцима*, Цетиње 1975.
20. Новаковић, С., *Народна предања о боју косовском, у Прича о боју косовском*, Просвета, Београд 1989.
21. Нушић, Б., *Косово*, Просвета, Београд 1986.
22. Његош, П.П., *Горски вијенац*, Слово љубве, Београд 1979.
23. Олесницки, А., *Турски извори о косовској бици*, ГСНД, 14, Скопље 1935.
24. Орбин, М., *Краљевство Словена*, Београд 1968.
25. Поповић, М., *Видовдан и часни крст*, Слово љубве, Београд 1976.
26. Пушкар Јергиз Нирнберга, *Трактат о Турцима*, у Косово у памћењу и стваралаштву, /ур./ Н. Љубинковић, Библиотека "Расковник", Београд, 1989.
27. Rank, O., *The Myth of the Birth of the Hero*, Vintage Books, New York, 1959.
28. Токарев, С. А. (ред.).
29. Гребјешанин, Ж., *Реч у расправи о Антрополошкој димензији косовског мита*, III програм РЕ, мај 1989.
30. Цвијић, Ј., *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, II, САНУ, КН и ЗУ, Београд 1987.
31. Чајкановић, В., *Мит и религија у Срба*, СКЗ, Београд 1973.
32. Шмаус, А., *Милош Обилић у народном песништву и код Његоша*, Рад X Конгреса СФЈ, Цетиње 1964.

Žarko Trebješanin

SIGNIFICANCE OF THE KOSOVO MYTH FOR THE SOCIALIZATION IN SERBIAN PATRIARCHAL CULTURE

The legend of Kosovo, especially its parts dedicated to Miloš Obilić since they are the ones that embody the core values, that is the ideas and ideals of the Serbian patriarchal society, are extremely important for the formation of its members' character traits. Miloš and his heroic deed incarnate and support this value/ideal system: collectivism (community togetherness), honour (honour has no price; the given word is a sacred thing), freedom (the highest ideal being national freedom), national consciousness (patriotism), ascetics (the cult of warriors' sufferings).

The heroic ethic, as a cultural heritage of vital importance, was transmitted orally (folk literature, education and socialization) and not biologically as an archetype (genetic heritage). In the process of socialization the external value system (the Obilić cult) is internalized and transformed into the internal moral imperative (the Obilić complex) which has an important socio-psychological function: creating of such a national character (personality complex) who will at a critical moment (jeopardized national freedom) always be ready to defend the national, collective interests, irrelevant of the sacrifice.

Today, in times of peace, the heroic (ascetic) type of personality suffocates and suppresses individuality, personal initiative and striving of an individual towards personal happiness, love and self-affirmation. Under contemporary conditions of life the ascetic personality type becomes dysfunctional, while the type of a cultural hero becomes much more needed and desired.